

דור ודור

בס"ד

פרשת ואתחנן, תשע"ו, מספר 1183

דור דור ומנהיגיו

יאיר ברקאי

שאמרת תחלה "למשמרת לאות לבני מרי" (במ' יז:כה). ד"א "אתה החילות" אמר רבי ראובן: אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: למה את עושה לי כך? אתה התחלת לבא אצלי מנין? שנא' (שמ' ג:ב) "וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה". א"ל: משגדלת אותי אתה מורידני מגדולתי?! אמר לו הקדוש ברוך הוא: והרי נשבעתי! אמר לפניו: רבש"ע אתה החילות, כשבקשת לא חיללת השבועה לא נשבעת שאתה מכלה את בניך בעגל וחזרת בך, שנא' (שמ' לב:יד): "וינחם ה'?"

המדרש הראשון מפרש את הפועל "החילות" – התחלת. משה פונה אל ה' ושואל: האם משום שפניתי לעם כ"מורים", דהיינו כמורדים בה' (אבן עזרא על במ' כ: "כי המרו את רוח השם"), הרי השתמשתי באותו כינוי שאתה השתמשת במחלוקת קרח ועדתו, "למשמרת לאות לבני מרי", מדוע אם כן יצא קצפך עלי?

המדרש השני מפרש "החילות" – חיללת, שינית, החלפת דעתך. הדרשן מתאר את הקושי הגדול שהיה צריך משה להתמודד עמו. ה' העלהו בעבר לשיא גדולתו, ועתה, בסירובו להיענות לבקשתו להיכנס ארצה, הוא מורידו לדרגת הדור החוטא שלא זכה להיכנס לארץ בשל חטא התרים. בקשתו של משה מה' היא שיחזור בו מגזירתו-שבועתו שלא ייכנס לארץ, אף אם יש בכך 'חילול דברו', שהרי יש לכך תקדימים בכל אותן פעמים שהצליח משה לקרוע את רוע גזירותיו של הבורא על העם, כגון במעשה העגל (שמ' לב).

מדרש תנחומא (ואתחנן ו) מתייחס לפסוק (ג:כה): "אֶעֱבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה":

אמר לפניו: אם רצונך אכנס לארץ ואהיה שם שנים ושלוש שנים ואחרי כן אמות. א"ל: "וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא". אמר לפניו: אם לא אכנס בחיי, אכנס לאחר מותי. אמר לו: לא בחיך ולא לאחר מותך.

כלומר, גם ניסיונו של משה להמיר את הגזרה של אי כניסה לארץ, במתן רשות כניסה לזמן מוגבל בלבד, לא צלח. ויתר על כן, משה התבשר שאף לאחר מותו לא ייכנס לארץ.

משאת חייו של משה רבנו הייתה להיכנס לארץ המובטחת יחד עם העם שהנהיג עשרות שנים, הוציאם ממצרים, סבב עמם במדבר וסבל עמם עד כלות הדור שלא זכה להיכנס לארץ. הנה עתה הם נמצאים בפאתי הארץ הנכספת, וה' אינו נעתר לתחנוניו לאפשר לו להיכנס עם עמו ארצה, ועונה לו בהחלטיות:

עֲלֵה רֹאשׁ הַפְּסָגָה וְשֵׂא עֵינֶיךָ יְמֵה וְצַפְנָה וְתִימְנָה וּמִזְרְחָהּ וּרְאֵה בְּעֵינֶיךָ כִּי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה (דב' ג:כז).

הגזרה שנגזרה בעטיו של אירוע "מי מריבה" בעינה עומדת:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן יַעֲן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְכֹן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקְּהָל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִתַּתִּי לָהֶם (במ' כ:יב).

את פערי המידע, הנפערים בעקבות תגובת ה', ממלאים המדרשים, המציפים דו-שיח מרתק ומרגש בין ה' למשה. אותן תמיהות שמתעוררות אצל הקורא, ונשאלו, כנראה, גם בבית-המדרש, נענות בשיח רעיוני-אמוני במדרש.

לדוגמה, בפרשתנו משה מוכיח את העם ואומר: "וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלַי וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רַב לָךְ אֵל תּוֹסֵף דָּבָר אֵלַי עוֹד בְּדַבַּר הַזֶּה" (ג:כו). מהות ה"דָּבָר הַזֶּה" נשארת עמומה, ומרובה הנסתר בה על הגלוי, גם לאחר ניסיונות הפרשנות הרבים. משה פנה אל ה' ואמר:

ה' אֶתְּה חִלּוֹת לְהִרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גְּדֻלְךָ וְאֶת יָדְךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי אֶל-בְּשָׂמַיִם וּבְאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיךָ וְכַגְּבוּרֹתֶיךָ (ג:כד).

על כך אומר המדרש (דברים רבה פרשה ב, ח):

"ה' א-להים אֶתְּה חִלּוֹת", אמר לפניו: רבש"ע למה איני נכנס לארץ מפני שאמרת (במ' כ:י) "שָׁמַעוּ נָא הַמְּרִים? אֵתְּה הוּא

* ד"ר יאיר ברקאי הוא ראש המכללה האקדמית הדתית למורים ע"ש הרא"מ ליפשיץ. המאמר מוקדש בהערכה רבה לכל חבריי במכללה, אשר התאחדה עם מכללת הרצוג ויוצאת לדרכה החדשה בהנהגתו הברוכה של הרב ד"ר יהודה ברנדס ה"ו.

במדרש אחר (דברים רבה ואתחנן, מהד' ליברמן ד"ה רב לך) משה מוותר על ההנהגה ומבקש להיכנס לארץ כסגנו של יהושע, מחליפו בהנהגה. אך גם לכך ה' מסרב, ומשיב לו:

ואם אתה נוטל הכל, לית את שבק ליהושע תלמידך כלום. גאלת את ישראל ממצרים, הנהגתם בים והורדת להם המן ואת התורה, הנהגתם במדבר מ' שנה, ואת מבקש ליכנס לארץ לחלקה להם, אין אתה מניח ליהושע כלום. א"ל: **יכנס יהושע ויחלק הארץ להם ויהיה מנהיגם ואני נכנס עמהם כסגן.** א"ל: רב הוא לך, הוי יהושע יושב ודורש ומנהיג את ישראל ומלמדן ואתה יושב ורואה אותן, הוי "רב לך".

המדרש מבטא כלל חשוב במנהיגות. כאשר מנהיג מוחלף, מסיבה כל שהיא, עליו להניח למחליפו להנהיג את הקהילה או העם בצורה עצמאית, מבלי שיפגין את נוכחותו. מן הראוי שיאציל עליו מרוחו לפני המינוי, יאמצהו ויחזקהו ויעביר אליו את שרביט ההנהגה בצורה מכובדת קבל עם ועדה, כפי שעשה משה. אך לאחר מכן יניחו להנהיג את הקהל בדרכו שלו, כפי שנלמד מסימו של הדו-שיח הבא (מדרש תנחומא ואתחנן ו):

א"ל: כך עלתה במחשבה וכן מנהגו של **עולם**; דור דור ודורשיו דור דור ופרנסיו **דור דור ומנהיגיו.** עד עכשיו היה חלקך לשרת לפני ועכשיו אבד חלקך והגיע שעה של יהושע תלמידך לשרת.

גדולתו של מנהיג מתבטאת גם בדרך פרישתו והעברת שרביט המנהיגות לבא אחריו, גם כאשר מדובר במנהיגים כמשה ויהושע, שחז"ל דימו אותם לגרמי השמים (בבא בתרא עה ע"א): "פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה". לכן מסתיימת תחינתו של משה בפרשתנו במענה ה' (ג:כז-כח):

עֲלֵה רֹאשׁ הַפָּסָגָה וְשֵׂא עֵינֶיךָ יְמֵה וְצַפְנָה וְתִמְנֶנָּה וּמְזַרְקָה וּרְאֵה בְּעֵינֶיךָ כִּי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה.

וְצוּ אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְחִזְקֵהוּ וְאִמְצֵהוּ כִּי הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְהוּא יִנְחִיל אוֹתָם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה.

שלושת המדרשים שהבאנו, ומדרשים נוספים על הפרשה, מתארים לבטים קשים שעולים למקרא המילים: "רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה".

על רקע הקשיים האלה ואחרים שהמדרשים על פרשתנו דנים בהם, מתייחדת קבוצת מדרשים המציעים הסבר אחר לגזרה. הם אינם תולים אותה באירוע מי המריבה בלבד, אלא במנהיגותו של משה (ואהרון), שהתאימה לדור המדבר ולא להנהגת כיבוש הארץ והנחלתה. כך ניתן להתרשם מהמדרש הבא (במדבר רבה פרשה יט ג):

אמר לו הקב"ה למשה: באיזה פנים אתה מבקש ליכנס לארץ? משל לרועה שיצא לרעות צאנו של מלך ונשבית הצאן, ביקש הרועה ליכנס לפלטרין (=ארמון) של מלך, אמר לו המלך: אם את נכנס עכשיו מה יאמרו הבריות שאתה השבית הצאן, אף כאן אמר לו הקב"ה למשה: שבחך הוא שהוצאת ששים רבוא וקברתם במדבר ואת מכניס דור אחר, עכשיו יאמרו אין לדור המדבר חלק לעולם הבא?! אלא תהא בצדן ותבא עמהן, שנאמר: (דב' לג:כא) "וַיֵּתֵא רֹאשִׁי עִם צִדְקַת ה' עֲשֵׂה", לכך כתיב: "לֹא תִבְיֵאוּ אֶת הַקְּהָל הַזֶּה" (במ' כ:יב), אלא שיצא עמך.

המדרש מצביע על הקשר המהותי שקיים בין המנהיג לקהלו; המנהיג אינו יכול להתנתק מגורל מונהיגו. אם יִוָּתֵר למשה להיכנס לארץ, הוא יתנתק מדור המדבר שאותו הוציא ממצרים. לכן, אם כשל העם, נכשל המנהיג עמו, ואסור לו להתנתק מהם גם במותו, כשם שרועה צאן המלך שלא הצליח לשמור על צאנו כדבעי והוא נגנב ממנו, אינו יכול להיכנס כהרגלו לארמון המלך לאחר כשלוננו. דברי התוכחה של משה בפרשתנו: "וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם" (דב' ג:כו), מובנם, אפוא, בגלל היותכם "דור תהפכות ה' ב'נים לא אמן ב'ם" (דב' לב:כ), דור שמרד בה' ובשליחו. בגללכם נענשתי ונמנעה ממני הכניסה לארץ. למרות מנהיגותו הדגולה של משה, הוא לא הצליח לשנות את התנהגות העם בצורה משמעותית, ולכן הוא אינו מתאים להכניסו לארץ.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע
של אוניברסיטת בר-אילן
בכתובת: <http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף